

**EŞİ VEFAT ETMİŞ KADINLAR VE ÇOCUKLARININ PSİKOSOSYAL DURUMLARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ**

*EVALUATION OF PSYCHOSOCIAL SITUATION OF WOMEN WHO LOST HIS HUSBAND
AND CHILDREN OF THEM AND SOLUTION SUGGESTIONS*

Arş. Gör. İrfan DOĞAN

Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, Ankara/Türkiye

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, eşi vefat etmiş kadınlar ve çocuklarının psikososyal durumlarını değerlendirmek ve sorunlarına yönelik çözüm önerileri sunmaktır. Bu çalışma, karma yöntem araştırması ekseninde kurgulanmış, nicel yöntem ve önemli görülen verilerin daha fazla incelenmesine ihtiyaç duyulmasından dolayı nitel araştırma yöntemi de dahil edilerek tamamlayıcı karma yöntem modeli ile tasarlanmıştır. Çalışma grubu, Keçiören Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'na kayıtlı 114 eşi vefat etmiş kadın ve onların çocuklarıdır. Keçiören Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan eşi vefat etmiş kadınlar rastgele seçildiğinden dolayı olasılıklı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Nicel verilerin analizi SPSS programı, nitel verilerin analizi ise betimsel analiz aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda, eşi vefat etmiş kadınların % 30.7'sinde sağlık sorunu olduğu, % 21.9'unda bağımlılık sorunu olduğu bulunmuştur. Eşi vefat etmiş kadınların yarıya yakınının eşten kalan maaş ile geçindiği, çoğunun aile desteğinden yoksun olduğu, sosyal destek sistemlerinin zayıf olduğu ve büyük çoğunluğunun bir kurumdan yardım aldığı saptanmıştır. Eşi vefat etmiş kadınların en fazla ekonomik sorunlar yaşadıkları, bunu sırasıyla manevi sorunlar, psikolojik sorunlar, çocuğun bakım sorunları ve sosyal dışlanma sorunlarının takip ettiği bulunmuştur. Eşi vefat etmiş kadınların çocuklarının % 22.8'inde sağlık sorunu görüldüğü, % 17.5'inde bağımlılık durumuna rastlandığı, babanın kayından sonra çocukların yarısından fazlasının davranışlarında değişim olduğu, % 36'sının okul başarı durumlarının düştüğü tespit edilmiştir. Bu kapsamda, eşi vefat etmiş kadınlar ve çocuklarının yaşadıkları sorunlara ilişkin çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eşi vefat etmiş kadınlar, psikososyal durum, çözüm önerileri.

ABSTRACT

The aim of this study is to evaluate psychosocial situation of women who lost his husband and children of them and to provide solution suggestions. The study was constructed in the context of mix method and was designed complementary mix method because of being needed examining of important data more. Sample of the study is 114 women who lost his husband and children of them. Probability sampling was used in the study due to was selected the women registered to Kecioren Social Assistance and Solidarity Foundation random. It was carried out analysis of quantitative data through SPSS program and analysis of qualitative data through descriptive analysis. In the result of the study, it was found that women who lost his husband had health problems (30.7%), and substance addicting problems (21.9%). It was determined that about half of the women earned her life with remaning salary from his husband who dead, many of the women had lack of family support, and social support system of whom was insufficient, and many of whom received social assistance from any institution. It was identified that the women had economical problems more, and spiritual problems, psychological problems, child care problems, and social exceptions problems following. It was also found that children of the women had health problems (22.8%), substance addicting problems (17.5%); more half of the children were changed his/her behaviour after death of father of them, and 36% of the children decreased school success. In this context, it is tried to offer solution suggestions about problems of the women and children of them.

Keywords: Women who lost his husband, psychosocial situation, solution suggestions.

1. GİRİŞ

Dezavatanjlı gruplardan biri de eşi vefat etmiş kadınlardır. Kadınlar eşini kaybetmenin verdiği zorluklarla bu durumu daha da yoğun yaşayabilmekte ve bu durum onları daha da dezavatanjlı konuma itebilmektedir. Eş kaybı ile birlikte duygusal çöküntü oluşabilmekte, gelir azalmakta, yoksunluk belirtileri daha da belirginleşmekte, çocuğun bakımı, beslenmesi, yetiştirilmesi gibi güçlükler ön plana çıkmakta ve evin geçimini kadının sağlaması gibi zorluklar ortaya çıkmaktadır. Kadınların bu tür zorluklarla mücadele etmesi için bşsetme mekanizmalarının güçlendirilmesi, ekonomik ve psikososyal desteklerin sağlanması büyük önem taşımaktadır.

Eşi vefat etmiş kadınlar arasındaki yoksulluk, ciddi ve sosyal bir sorundur. Yaşam döngüsü içinde, ihtiyaçlar ve gelirdeki değişimler onları yoksulluğa sürükleyebilmektedir. Kırsal kesimde ise eşini kaybetmiş olmak, daha kırılğan ve savunmasız bir grup olarak onları öne çıkarmaktadır ve bu durum onlarda baskı oluşturmaktadır. Eş kaybı sonrasında kadın, geleceği için çocuğuna güvenmekte ve yakınlarından sosyal destek beklemektedir (Eboiyehi, 2013).

Wilcox ve diğlerleri (2003) eş kaybının kişinin sağlık davranışını etkilediğini ve risklerin oluştuğunu belirtmiştir. Eşi vefat etmiş kadınlar için yaşam daha da zorlaşmakta, eş kaybı stresi de daha da artırmaktadır. Bunun yanı sıra, bu kadınlarda depresif belirtiler de görülebilmektedir. Chen ve diğlerleri (1999) eş kaybı ile ilgili olarak kadınların fiziksel sağlığında riskler oluştuğunu ve kadınlarda travmatik keder deneyimlerinin oluştuğunu ifade etmektedir. Bazı çalışmalarda da bu kadınların kilo kaybı yaşadıkları ve alkol tüketimini artırdıkları saptanmıştır (Umberson, 1992; Temple ve diğ., 1991). Eş kaybı ruhsal çöküntü ile de ilişkili bir durumdur (Wilcox ve diğ., 2003).

Eşini kaybeden kadınlar tek ebeveynli aile yapısına dahil edilebilir. Tek ebeveynli aile yapısı, boşanmış aileleri ve eşini kaybeden aileleri kapsamaktadır. Tek ebeveynli aile yapısında evin geçimi, çocuklarla ilgilenme ve çocuğun bakımının sağlanmasını tek ebeveyn üstlenmektedir. Bu durumda, ebeveyn hem anne hem de baba rolünü taşımaktadır. Aydıner Boylu ve Öztop (2013)'un belirttiği gibi, tek ebeveynli aileler anne ya da babanın çocuk bakımını üstlendiği ailelerdir ve tek ebeveynli aileler arasında ekonomik yetersizlik, sosyal yaşam, ebeveynlik, çocuk bakımı, ev ile ilgili işlerin yürütülmesi gibi sorunlar görülebilmektedir.

Uluslararası mevzuat değerlendirildiğinde, kadınların karşılaştıkları zorlukların tanımlanması amacıyla Birleşmiş Milletler (BM) tarafından Dünya Kadınları Konferansları düzenlenmiştir. 1979 yılında ise pek çok ülkenin imzasıyla BM Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) imzalanmıştır. Sözleşmede yer alan 12 kritik alandan biri de eşini kaybetmiş kadınlardır. Sözü edilen konferanslar ve sözleşme, kadınların durumunu ele alması, kadınların sorunları için çözümler önermesi ve eşini kaybetmiş kadınlara değinmesi nedeni ile oldukça değerlidir.

Tek ebeveynli aileler yapısı kapsamında incelenen eşi vefat etmiş kadınlar ve onlara yönelik yardım ve hizmetler, kadınların güçlendirilmesi ve desteklenmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu kapsamda, yasal mevzuata bakıldığında, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 16.02.2012 tarih 06 sayılı genelge ile "Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Düzenli Nakit Yardım Programı" verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu genelgenin hedef kitlesi, eşi vefat etmiş, muhtaç durumda bulunan, sosyal güvenlik kuruluşlarına bağlı olmayan ve bu kuruluşlardan aylık ve gelir almayan kadınlardır. Bu bağlamda, eşi vefat etmiş ve sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olmayan muhtaçlığı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının (SYDV) Mütevelli Heyetleri'nce onaylanan kadınlara muhtaçlık durumları devam ettiği sürece 2 aylık periyotlarla 500 TL düzenli nakit yardım verilmektedir (ASPB Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, 2012). Düzenli nakit yardım programının uygulanmasını Kaymakamlıklara bağlı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) yürütmektedir. Eşi vefat etmiş kadınların resmi ikametgahlarının bulunduğu il/ilçe sınırlarındaki SYDV'lere nüfus cüzdanı ile başvurusu ile süreç başlamaktadır (<http://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/sosyal-yardim-programlarimiz/esi-vefat-etmis-kadinlara-yonelik-duzenli-nakdi-yardim-programi>).

2012 yılında başlayan eşi vefat etmiş kadınlara yönelik düzenli nakit yardım programında; 2012'de 239.376 kadın, 2013 yılında 281.141 kadın, 2014 yılında 276.680 kadın, 2015 yılında ise 300.422 kadın yararlanmıştı (ASPB, 2015).

Eşi vefat etmiş kadınların iyilik halinin artırılması için sosyal hizmet açısından materyal (nakit yardım, diğler yardımlar, vb.), bakım ve destek hizmetleri büyük önem taşımaktadır. Sosyal hizmet sistemi içerisinde, eşi vefat etmiş kadınların fiziksel, ekonomik, sosyal ve duygusal ihtiyaçlarının karşılanması oldukça önemli görülmektedir. Kuramsal açıdan değerlendirildiğinde, feminist yaklaşım ve güçlendirme yaklaşımı eşi vefat

etmiş kadınlara yönelik sosyal hizmet müdahalesinin temelini oluşturmaktadır. Feminist yaklaşım 1980'li yıllardan sonra önem kazanmaya başlamış bir yaklaşımdır. Feminist sosyal hizmet, toplumdaki kadınların sosyal eylemlerinden ortaya çıkmıştır ve amacı kadınların toplumdaki statü ve sosyal konumlarının dolayısıyla iyilik hallerinin artırılmasıdır. Bunun yanı sıra, kadınların yaşamış olduğu sosyal sorunların çözümlenmesi hedeflenmektedir (Buz, 2009; Dominelli, 2002; Acar, 2001). Güçlendirme yönelimli sosyal hizmet ise çalışmanın temelini müracaatçının güçlendirilmesini koyar ve müracaatçının sorunlarına onların güç kaynakları perspektifinden bakar. Müracaatçıların kırılabilirlik ve savunmasızlığın önüne geçebilmesi için yetkinlik ve güçlerinin artırılmasını vurgular (DuBois ve Miley, 2005). Bu iki yaklaşım eşi vefat etmiş kadınlara yönelik hizmet ve müdahaleler açısından önem taşımaktadır. Dolayısıyla, bu araştırmanın amacı, eşi vefat etmiş kadınların ihtiyaçlarının ve psikososyal durumlarının incelenmesi ve buna yönelik çözüm önerilerinin getirilmesidir.

2. YÖNTEM

Çalışmada eşi vefat etmiş kadınlar ve çocuklarının psikososyal durumları tanımlanmaya ve sonrasında da önemli görülen noktaların derinlemesine incelenmeye çalışılmasından dolayı karma yöntem modeli benimsenmiştir. Karma yöntem araştırmaları, çalışma içerisinde nicel ve nitel yöntemin birlikte kullanılması anlamına gelen araştırmalardır. Çalışma, nicel yöntem ve önemli görülen verilerin daha fazla incelenmesine ihtiyaç duyulmasından dolayı nitel araştırma yöntemi de dahil edilerek tasarlanmıştır. Karma yöntemden de tamamlayıcı karma yöntem modeli benimsenmiştir. Tamamlayıcı karma yöntemde nitel ve nicel veriler hem çakışmaların olduğu durumları, hem de olayı farklı açılardan ölçerek zengin ve ayrıntılı bir hale getirmek için kullanılmaktadır. Her bir veri analizi türü bir diğeri tamamlamaktadır (Baki ve Gökçek, 2012; Brannen, 2005). Dolayısıyla, çalışmada nitel veri analizi nicel analizi tamamlaması ve desteklemesinden dolayı çalışma tamamlayıcı karma yöntem modeli ile kurgulanmıştır.

Araştırmanın evrenini "Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Düzenli Nakit Yardım Programı" kapsamında nakit yardımı alan eşi vefat etmiş kadınlar oluşturmaktadır. Çalışma grubu ise Keçiören Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan sözü edilen program dahilinde nakit yardımı alan 114 eşi vefat etmiş kadın ve onların çocuklarıdır. Keçiören Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan eşi vefat etmiş kadınlar rastgele seçildiğinden dolayı olasılıklı örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

Bu çalışmada veriler görüşme formu kullanılarak elde edilmiştir. Nicel verilerin analiz edilmesi SPSS programı, daha fazla bilgi alınmak istenen verilerin analizi ise nitel analiz yöntemlerinden betimsel analiz yolu ile gerçekleştirilmiştir.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu bölümde, eşi vefat etmiş kadınlar ve çocuklarının psikososyal durumları SPSS programı ve ihtiyaç duyulan durumlarda da içerik analizi yöntemi birlikte kullanılarak değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, elde edilen veriler aşağıda yer almaktadır.

Araştırma kapsamına alınan eşi vefat etmiş kadınların yaşlarına ilişkin bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Eşi Vefat Etmiş Kadınların Yaşları

Yaş	Frekans	Yüzde
15-25 yaş	1	0.9
26-35 yaş	43	37.7
36-45 yaş	55	48.2
46-55 yaş	13	11.4
56-65 yaş	2	1.8
Toplam	114	100.0

Tablo incelendiğinde, eşi vefat etmiş kadınların % 48.2'si 36-45 yaş aralığında, % 37.7'si 26-35 yaş aralığında, % 11.4'ü 46-55 yaş aralığında, % 1.8'i 56-65 yaş aralığında, az bir kısmı ise (% 0.9) 15-25 yaş aralığındadır. Bu bulgulara göre, eşi vefat etmiş kadınların orta yaş aralığında fazla olduğu söylenebilir. Chen ve Dreze (2009) yaşla birlikte eş kaybının fazlalaştığını belirtmektedir. Onların yaptığı çalışmaya göre, 60 ve üzeri yaşta olan kadınların % 60'ı, 70 ve üzeri yaşta bulunan kadınların ise % 80'i eşini kaybetmiştir. Bennett (1997) 75 yaş üzeri kadınların % 65'inin eş kaybı yaşadığını belirtmektedir. Dolayısıyla, eş kaybı yaşlanma ve ileri yaşlanma ile birlikte artmaktadır.

Araştırma kapsamına alınan katılımcıların eğitim durumlarına ilişkin bilgiler Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Eşi Vefat Etmiş Kadınların Eğitim Durumları

Eğitim durumu	Frekans	Yüzde
Okuryazar değil	12	10.5
Okuryazar	10	8.8
İlkokul mezunu	69	60.5
Ortaokul mezunu	13	11.4
Lise mezunu	8	7.0
Üniversite mezunu	2	1.8
Toplam	114	100.0

Eşi vefat etmiş kadınların yarısından fazlası (% 60.5) ilkököl mezunu, % 11.4'ü ortaokul mezunu, % 10.5'i okur yazar değil, % 8.8'i okur yazar, % 7'si lise mezunu ve oldukça az bir kısmı (% 1.8) üniversite mezunudur. Eşi vefat etmiş kadınların eğitim durumlarının düşük olduğu ifade edilebilir ve bu durumun kadınların yaşam koşullarını daha da güçleştirdiği düşünülebilir. BM (2000), eşi vefat etmiş kadınların karşılaştıkları sorunlardan biri olarak eğitim ve mesleki eğitim eksikliğini görmektedir.

Katılımcıların çocuk sahibi olma durumlarına ilişkin bulgular Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Eşi Vefat Etmiş Kadınların Çocuk Sahibi Olma Durumları

Çocuk durumu	Frekans	Yüzde
1 çocuk	14	12.3
2 çocuk	45	39.5
3 çocuk	39	34.2
4 çocuk	9	7.9
5 ve üzeri çocuk	7	6.1
Toplam	114	100.0

Eşi vefat etmiş kadınların yarıya yakını (% 39.5) 2 çocuk sahibi, % 34.2'si 3 çocuk sahibi, % 12.3'ü 1 çocuk sahibi, % 7.9'u 4 çocuk sahibi ve de % 6.1'i 5 çocuk sahibidir. Aydın Boylu (2014)'nin tek ebeveynli aileler ile yaptığı çalışmada kadınların % 64.7'sinin tek çocuk sahibi olduğu bulunmuştur. Bu bilgilerden yola çıkarak, eşi vefat etmiş kadınların fazla çocuğa sahip olmadıkları söylenebilir. Bu durum, eş vefatı sonrası kadının üzerindeki yük ve sorumluluğu azaltan bir durum olarak görülebilir. Bu bakımdan, katılımcıların az çocuğa sahip olmaları olumlu olarak değerlendirilebilir.

Katılımcıların sağlık sorunu olma durumlarına ilişkin bulgular Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4. Eşi Vefat Etmiş Kadınların Sağlık Sorunu Olma Durumu

Sağlık sorunu	Frekans	Yüzde
Yok	79	69.3
Var	35	30.7
Toplam	114	100.0

Tabloya bakılarak, eşi vefat etmiş kadınların % 30.7'sinde sağlık sorunu olduğu ifade edilebilir. Bu durum, eş vefatının kadınların sağlık durumlarını da etkilediğini düşündürmektedir. Wilcox ve diğerleri (2003) eş kaybının kişinin sağlık davranışını etkilediğini ve risklerin oluştuğunu belirtmiştir. Chen ve diğerleri (1999) eş kaybı ile ilgili olarak kadınların fiziksel sağlığında riskler oluştuğunu ve kadınlarda travmatik keder deneyimlerinin oluştuğunu ifade etmektedir. Carr (2004) eş kaybından sonra kadınların fiziksel ve ruhsal sağlık sorunları yaşadıklarını bildirmektedir. Bennett (1997) eşi vefat etmiş kadınların kısa dönemde fiziksel sağlıklarında azalma olduğunu bulmuştur. Bu bulgular, araştırmanın bulgularını doğrular niteliktedir. Dolayısıyla, sağlık sorunu, eşi vefat etmiş kadınların yaşadığı sorunlardan biri olarak görülebilir.

Araştırmaya dahil edilen katılımcıların bağımlılık durumlarına ilişkin bulgular Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Eşi Vefat Etmiş Kadınların Bağımlılık Durumları

Bağımlılık durumu	Frekans	Yüzde
Var	25	21.9
Yok	89	78.1
Toplam	114	100.0

Araştırma kapsamına alınan katılımcıların % 78.1'inde bağımlılık durumuna rastlanmazken, % 21.9'unda rastlanmaktadır. Bağımlılık oranı düşük olmasına rağmen eşi vefat etmiş kadınlar için bağımlılık durumunun olması, dezavantajlı bir durum olarak görülmektedir. Bazı araştırmalarda Umberson, 1992; Temple ve diğ., 1991) eşi vefat eden kadınların kilo kaybı yaşadıkları ve alkol tüketimini artırdıkları saptanmıştır Eş vefatından dolayı bir çözüm mekanizması olarak kadınların bağımlı olduğu düşünülebilir.

Eşi vefat etmiş kadınların çocuklarının sağlık durumlarına ilişkin bulgular Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6. Eşi Vefat Etmiş Kadınların Çocuklarının Sağlık Durumları

Çocuklarda sağlık sorunu	Frekans	Yüzde
Yok	88	77.2
Var	26	22.8
Toplam	114	100.0

Araştırma kapsamına dahil edilen bireylerin çocuklarının % 77.2'sinde sağlık sorunu yok iken, % 22.8'inde sağlık sorunları bulunmaktadır. Çocuklarındaki sağlık sorunu da eşi vefat etmiş kadınların yaşamlarını etkileyen sorunlardan biri olarak değerlendirilebilir.

Katılımcıların çocuklarının bağımlılık durumlarına ilişkin bulgular aşağıda Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Eşi Vefat Etmiş Kadınların Çocuklarında Bağımlılık Durumu

Çocuklarda bağımlılık durumu	Frekans	Yüzde
Var	20	17.5
Yok	94	82.5
Toplam	114	100.0

Tablo incelendiğinde, eşi vefat etmiş kadınların çocuklarının çoğunda (% 82.5) bağımlılık bulunmazken, bağımlılık bulunanların oranı % 17.6'dır. Eşi vefat etmiş kadınlar için çocuğunun bağımlı olması risk faktörlerinden biridir.

Araştırmada yer alan katılımcıların çocuklarının okullarını ziyaret etme durumlarına ilişkin bulgular Tablo 8'de yer almaktadır.

Tablo 8. Eşi Vefat Etmiş Kadınların Çocuklarının Okulunu Ziyaret Etme Durumları

Okul ziyareti	Frekans	Yüzde
Evet	70	61.4
Hayır	44	38.6
Toplam	114	100.0

Eşi vefat etmiş kadınların % 61.4'ü çocuklarının okullarını ziyaret ederken, ziyaret etmeyenlerin oranı % 38.6'dır. Bununla ilgili olarak, çocuklarının okulunu ziyaret etmeyen katılımcıların oranı azımsanmayacak kadar yüksek gözükmektedir.

Araştırmadaki katılımcıların eşlerinin vefat etme sebeplerine ilişkin bulgular Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. Eşi Vefat Etmiş Kadınların Eşlerinin Vefat Sebebi

Eş vefat sebebi	Frekans	Yüzde
Trafik kazası	21	18.4
Kalp krizi	18	15.8
Kronik rahatsızlık	22	19.3
Öldürülme	8	7.0
Diğer	45	39.5
Toplam	114	100.0

Araştırma kapsamına alınan katılımcıların eşlerinin vefat sebeplerine bakıldığında, % 19.3'ünün kronik rahatsızlık, % 18.4'ünün trafik kazası, % 15.8'inin kalp krizi, % 7'sinin öldürülme ve % 39.5'inin diğer sebepler nedeni ile vefat ettiği söylenebilir.

Eşi vefat etmiş kadınların evlerini geçindirme durumlarına ilişkin bulgular Tablo 10'da yer almaktadır.

Tablo 10. Eşi Vefat Etmiş Kadınların Ev Geçimini Sağlama Durumları

Ev geçimini sağlama durumu	Frekans	Yüzde
Yardımlarla geçinme	50	43.9
Çalışarak geçinme	3	2.6
Eşten kalan maaş ile geçinme	52	45.6
Evde çalışan birinin olması	9	7.9
Toplam	114	100.0

Araştırma kapsamına alınan katılımcıların % 45.6'sı eşten kalan maaş ile, % 43.9'u yardımlarla, % 7.9'u evde çalışan birini varlığı ile ve % 2.6'sı çalışarak geçinmeye çalışmaktadır. Chen ve Dreze (2009), eşini vefat etmiş kadınların iş bulmada sıkıntı yaşadıklarını belirtmektedir. Aydıner Boylu (2014), yaptığı çalışmada tek ebeveynli ailelerde finansal sıkıntılarının olduğunu bulmuştur. Entmacher (2008), eşi vefat etmiş

kadınları ekonomik savunmasız grup olarak görmektedir. Yaptığı çalışmada, eşi vefat etmiş kadınların gelirlerinin % 58'ini sosyal güvenlik gelirinin oluşturduğunu bulmuştur. Bu bulgu, çalışma bulguları ile benzerlik göstermektedir. Çalışmada, katılımcıların % 45.6'sının eşten kalan maaş ile yani eşin sosyal güvencesi ile geçindiğini ortaya koymaktadır. Eşten kalan bir maaşın olması, eşi vefat etmiş kadınların yaşam koşullarını iyileştirmeye yardımcı olan unsurlardandır. Eşten bir maaşı olmayan kadınların ise yardımlarla geçinmeye çalıştığı düşünülebilir.

Katılımcıların aile destek durumlarına ilişkin bulgular Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11. Eşi Vefat Etmiş Kadınların Aile Destek Durumları

Aile destek durumu	Frekans	Yüzde
Var	35	31.0
Yok	79	69.9
Toplam	114	100.0

Araştırmaya dahil edilen katılımcıların aile destek durumlarına bakıldığında, eşi vefat etmiş kadınların çoğunun (% 69.0) aile desteği olmadığı saptanmıştır. Chen ve Dreze (2009), eşi vefat etmiş kadınlarda aile desteğinin eksik olduğunu vurgulamaktadır. Cairney ve diğerleri (2003), tek ebeveyn olan kadınlarda aile desteğinin diğer ailelere oranla daha düşük olduklarını saptamıştır. Carr (2004) eşi vefat etmiş kadınlarda aile ve sosyal desteğin düşük olduğunu tespit etmiştir. Aile desteği, eşi vefat etmiş kadınlara yaşama tutunma ve psikolojik açıdan moral ve destek olma açısından son derece önemlidir. Böyle bir desteğin olmaması eşi vefat etmiş kadınların süreci daha zorlu yaşamasına sebep olabilmektedir.

Eşi vefat etmiş kadınların çeşitli kurumlardan yardım alma durumlarına ilişkin bulgular Tablo 12'de yer almaktadır.

Tablo 12. Eşi Vefat Etmiş Kadınların Herhangi Bir Kurumdan Yardım Alma Durumları

Yardım alma durumu	Frekans	Yüzde
Hayır	14	12.4
Evet	100	87.6
Toplam	114	100.0

Eşi vefat etmiş kadınların % 87.6'sı herhangi bir kurumdan yardım almakta iken, % 12.3'ü yardım almamaktadır. Dolayısıyla, eşi vefat etmiş kadınların çoğunun yardımlarla geçindiği ifade edilebilir.

Araştırmada yer alan katılımcıların eş vefatından sonra çocuklarının davranışlarındaki değişim durumlarına ilişkin bulgular Tablo 13'te verilmiştir.

Tablo 13. Eş Vefatından Sonra Eşi Vefat Etmiş Kadınların Çocuklarının Davranışlarında Değişim Durumu

Çocukların davranışlarında değişim	Frekans	Yüzde
Hayır	42	36.8
Evet	72	63.2
Toplam	114	100.0

Eş vefatından sonra, katılımcıların çocuklarının davranışlarında değişim olma durumu incelendiğinde, çocukların % 63.2'sinin davranışlarında değişim olduğu saptanmıştır. Çocuk açısından babanın yokluğu çocuklarda çeşitli sorunları beraberinde getirebilmektedir. Kendisine destek olan, güvenen, pekçok konuda yardımcı olan ve rol model olan baba figürünün yokluğu çocuklarda güven kaybına ve çeşitli davranış sorunlarına neden olabilmektedir.

Eş vefatından sonra, eşi vefat etmiş kadınların çocuklarının arkadaş çevrelerinde değişim olma durumlarına ilişkin bulgular Tablo 14'te yer almaktadır.

Tablo 14. Eş Vefatından Sonra Eşi Vefat Etmiş Kadınların Çocuklarının Arkadaş Çevrelerinde Değişim Durumu

Çocukların arkadaş çevrelerinde değişim	Frekans	Yüzde
Hayır	105	92.1
Evet	9	7.9
Toplam	114	100.0

Eş vefatından sonra katılımcıların çocuklarının arkadaş çevrelerinde fazla bir değişim olmadığı (% 7.9) söylenebilir.

Katılımcıların eşi vefat ettikten sonra çocuklarının okul başarı düşüşü durumlarına ilişkin bulgular Tablo 15'te verilmiştir.

Tablo 15. Eş Vefatından Sonra Eşi Vefat Etmiş Kadınların Çocuklarının Okul Başarısı Düşme Durumu

Çocuklarda okul başarı düşüşü	Frekans	Yüzde
Hayır	73	64.0
Evet	41	36.0
Toplam	114	100.0

Eş vefatı sonrası eşi vefat etmiş kadınların çocuklarının % 36'sının okul başarı durumlarının düştüğü tespit edilmiştir. Çocuk açısından babanın olmaması, hayata tutunacak ve yardım görececek büyüğünün olmaması anlamına gelmektedir. Babanın kaybıyla birlikte çocukların okula konsantre olamadığı ve bunun sonucunda da okul başarılarının düştüğü söylenebilir.

Eşi vefat etmiş kadınların çocukları ile ilişkilerine ait bulgulara bakıldığında bulunan temalar şunlardır.

Tablo 16. Eşi Vefat Etmiş Kadınların Çocukları ile İlişkilerine Ait Temalar

Olumlu İlişkilere Ait Alt Temalar	Frekans
Arkadaş gibi	65
Sorunları paylaşma	61
Sırdış olma	33
Birlikte karar verme	28
Anlayış	13
Sorunları yansıtmama	11
Olumsuz İlişkilere Ait Alt Temalar	Frekans
Mesafeli	6
Sinirli ve öfkeli olma	8

Eşi vefat etmiş kadınların çocukları ile ilişkileri değerlendirildiğinde, ilişkilerinin olumlu olduğu söylenebilir. Katılımcılardan 65 kişi çocuklarına yakın olduklarını ve arkadaş gibi olduklarını belirtmiştir. 61 kişi çocukları ile ilgili bir sorun olduğunda paylaştıklarını dile getirmiştir. 33 kişi çocukları ile sırdış gibi olduklarını ifade etmiştir. 28 kişi evde bir karar alındığında çocukları ile birlikte karar verdiklerini dile getirmiştir. 13 kişi birbirlerini anladıklarını ve anlayışın olduğunu belirtmiştir. 11 kişi, evde bir sorun olduğunda birbirlerine yansıtmadıklarını ifade etmiştir. Katılımcılardan 6 kişi çocukları ile arasında soğukluk olduğunu ve mesafeli olduklarını belirtmiştir. Katılımcılardan 8 kişi çocuklarına karşı sinirlendiklerini ifade etmiştir.

Eşi vefat ettikten sonra kadınların bir topluluk içine girdiğinde hissettikleri duygulara dair bulgulara bakıldığında ulaşılan temalar şunlardır.

Tablo 17. Eş Vefatından Sonra Eşi Vefat Etmiş Kadınların Topluluk İçerisine Girdiklerinde Hissettikleri Duygulara İlişkin Temalar

Olumsuz Duygulara İlişkin Alt Temalar	Frekans
Süreci atlatamama	1
Boşlukta hissetme	1
Bunalma	1
Burukluk	1
Çekingenlik	8
Dışlanma	1
Eksiklik	3
Endişe	1
Gariplik	1
Güvensizlik	1
İçedönüklük	2
Kırgınlık	1
Kıskançlık	1
Rahat olamama	2
Sıkılma	2
Üzgün olma	4
Yalnızlık	7
Kötü olma	4
Nötr Duygulara İlişkin Alt Temalar	Frekans
Durgunluk	1
Normallik	10
Suskunluk	1

Değişmeme	2
Olumlu Duygulara İlişkin Alt Temalar	Frekans
Güçlülük	1
Huzurlu olma	1
Konuşkanlık	1
Mutlu olma	1
Toplumsallaşma	6
İyi olma	25

Eş vefatından sonra toplumsal hayata girme konusu eşi vefat etmiş kadınlar için ciddi bir endişe kaynağı olabilmektedir. Katılımcıların eş vefatından sonra toplum içine girme konusunda olumlu, olumsuz ve nötr duygulara sahip olduğu belirlenmiştir ancak olumsuz duyguların daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Olumsuz duygulara bakıldığında, çekingenlik (n=8), yalnızlık (n=7), üzgün olma (n=4), eksiklik (n=3), süreci atlattamama (n=1), boşlukta hissetme (n=1), bunalma (n=1), burukluk hissetme (n=1), dışlanma (n=1), endişe (n=1), gariplik (n=1), güvensizlik (n=1), içedönüklük (n=2), kıskançlık (n=1), rahat olamama (n=2), sıkılma (n=2) gibi duygulara sahip oldukları görülmektedir. Katılımcıların toplum içerisine girdiğinde bazı nötr duygulara da sahip oldukları belirlenmiştir. Nötr duygular ise normallik (n=10), değişmeme (n=2), durgunluk (n=1) ve suskunluktur (n=1). Eşi vefat etmiş kadınların topluluk içerisine girdiklerinde kendilerini olumlu hissettiklerine dair bulgulara ulaşılmıştır. Olumlu olarak değerlendirilebilecek duygular iyi olma (n=25), toplumsallaşma (n=6), güçlülük (n=1), huzurlu olma (n=1), konuşkanlık (n=1) ve mutlu olma (n=1). Aydın Boylu ve Öztop (2013) tek ebeveynli ailelerin yaşadığı sorunlardan birini de sosyal yaşamda yaşadığı zorluklar olarak ifade etmektedir. Chen ve Dreze (2009)'nin yaptığı çalışmada eşi vefat etmiş kadınların sosyal izolasyon yaşadıklarına dair bulgulara ulaşılmıştır. Aynı çalışmada, eşi vefat etmiş kadınların eşin ölümü ile kendilerini suçladıklarını ve suçluluk yaşadıkları bulunmuştur. Carr (2004) eşi vefat etmiş kadınlarda aile desteğinin az olmasından dolayı sosyal etkileşimden kaçındıklarını saptamıştır. Bu doğrultuda, eşin vefatından sonra kadınların sosyal yaşamlarında sıkıntı yaşadıkları ve sosyalleşme düzeylerinin azaldığı söylenebilir.

Eşi vefat etmiş kadınların eşi vefat ettikten sonraki yaşadıkları sorunlara ilişkin temalar Tablo 18'de verilmiştir.

Tablo 18. Eş Vefatı Sonrası Eşi Vefat Etmiş Kadınların Yaşadıkları Sorunlara İlişkin Temalar

Eşi Vefat Etmiş Kadınların Yaşadıkları Sorunlar	Frekans
Ekonomik sorunlar	87
Manevi sorunlar	33
Çocuklara bakamama	18
Psikolojik sorunlar	30
Toplumsal dışlanma	5

Tablo 18 değerlendirildiğinde, eşini kaybettikten sonra kadınların çoğunluğunun ekonomik sorunlar yaşadıkları (n=87) görülmüştür. Yaşadıkları diğer sorunlar ise manevi sorunlar (n=33), psikolojik sorunlar (n=30), çocuklara bakamama (n=18) ve toplumsal dışlanma sorunlarıdır. Chen ve Dreze (2009), eş kaybından sonra kadınların ekonomik sosyal ve fiziksel dezavantajlar yaşadığını ifade etmektedir. Carr (2004) eş kaybından sonra kadınların fiziksel ve ruhsal sağlık sorunları yaşadıklarını ve sosyoekonomik durumlarının kötüleştiğini bildirmektedir. Eşi vefat etmiş kadınlar için eş gelir kaynağı olduğundan dolayı eşin kaybı aynı zamanda gelirin kaybı anlamına da gelmektedir. Sandra (2008), eş kaybı sonrasında hanehalkı gelirinin düştüğünü ve kadın ve çocukların güçsüzleştiklerini belirtmektedir. Dul kadınlarda yoksulluk oranının daha fazla olduğunu ifade etmektedir. Burkhauser ve diğerleri (1971) evlilere göre eşi vefat etmiş kadınların ekonomik durumlarının daha kötü olduğunu belirtmektedir. Aydın Boylu (2014)'nin tek ebeveynli ailelerle yaptığı çalışmada, kadınların finansal sıkıntılar yaşadıklarına dair bulgulara ulaşılmıştır. Chen ve Dreze (2009)'nin yaptığı çalışmada da eşi vefat etmiş hanehalkı ile yoksulluk arasında ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Kadınların yaşadıkları diğer sorun manevi sorunlardır. Kadın için aile içinde sevgi, saygı ve pek çok paylaşımında buldukları eşin kaybı çeşitli kriz durumlarını ortaya çıkarabilir. Bu durumda olan kadınlar yaşamı sorgulayabilmekte, eş olmadığı için yaşamın anlamsız olduğunu düşünebilmektedir. Kadınların yaşadığı diğer bir sorun psikolojik sorunlardır. Aydın Boylu (2014) tek ebeveynli ailelerin stres yaşadıklarını ifade etmektedir. Cairney ve diğerleri (2003) tek ebeveynli ailelerde kadınların diğer ailelere göre daha fazla depresyon yaşadıklarını tespit etmişlerdir. Carr (2004) eş vefatından dolayı kadınların yalnızlık yaşadıklarını ve psikolojik sıkıntılar yaşadıklarını saptamıştır. Feyzioğlu ve Kuşuoğlu (2011), eşi vefat eden annelerin eşlerini bir daha göremeyeceklerinden daha çok acı ve üzüntü hissettiklerini ifade etmişlerdir. Anneler aynı zamanda çocuklarının bu durumdan olumsuz etkileneceğini

düşündüklerinden ve tek ebeveynli aile olmayı çocuğa nasıl açıklayacakları ile ilgili endişe yaşadıklarından bahsetmişlerdir. Bennett (1997) eşinin kaybeden kadınların 1/3'ünde depresyona rastlandığını saptamıştır. Kadınlar için güvenip inandığı birinin yitirilmesi yoğun yas dönemlerini, tepki, inkar gibi sorunları beraberinde getirmektedir. Kadınların yaşadığı güçlüklerden diğeri çocukların bakımını üstlenmede zorlanmalarıdır. Aydın Boylu ve Öztop (2013) tek ebeveynli ailelerin yaşadığı sorunlardan biri olarak çocuğun bakımını ele almaktadır. Cairney ve diğeri (2003) tek ebeveynli ailelerin ebeveynlik sorumluluklarından bunaldıkları tespit etmiştir. Bu bulgular, araştırma bulguları ile örtüşmektedir. Anne ve baba çocuğun bakımını üstlenirken eş kaybı ile birlikte bu yük kadınların üzerinde olmaktadır. Kadın tek başına çocukların gelişim ve eğitimleri sorumluluğunu üstlenmektedir. Bu durumdan dolayı kadınlar güçlük yaşamaktadırlar. Kadınların yaşadığı sorunlardan diğeri toplumsal dışlanma sorunlarıdır. Toplumda kadına yönelik bakış açısı nedeni ile kadınlar dışlanmışlık hissine kapılmaktadır. BM Genel Temsilciliği (2008)'nin yaptığı çalışma, eş kaybı yaşayan kadınlara yönelik olumsuz davranışların daha fazla olduğunu ortaya koymuştur. Kadının statüsü de eş vefatı sonrası düşmektedir ve kadına olumsuz bir bakış açısı ile yaklaşılmaktadır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Eşi vefat etmiş kadınlar ve çocuklarının psikososyal durumlarının değerlendirilmesini amaçlayan bu çalışmada bulgular değerlendirildiğinde; eşi vefat etmiş kadınların yarıya yakınının 36-45 yaş aralığında olduğu, yarısından fazlasının ilköğretim mezunu olduğu, yarıya yakınının 2 çocuk sahibi olduğu, % 30.7'sinde sağlık sorunu olduğu, % 21.9'unda bağımlılık sorunu olduğu bulunmuştur. Eşi vefat etmiş kadınların yarıya yakınının çocuğunun okulunu ziyaret etmediği, yarıya yakınının eşten kalan maaş ile geçindiği, çoğunun aile desteğinden yoksun olduğu ve sosyal destek sistemlerinin zayıf olduğu, büyük çoğunluğunun bir kurumdan yardım aldığı saptanmıştır. Katılımcıların çocukları ile ilişkilerinin olumlu olduğu, yarısından fazlasının çocukları ile arkadaş gibi oldukları bulunmuştur. Eşi vefat etmiş kadınların sosyal yaşama ilişkin sıkıntı yaşadıkları, toplum içinde girdiğinde, endişe duydukları ve yalnızlık hissettikleri, bir kısmının ise kendilerini iyi hissettikleri tespit edilmiştir. Eşi vefat etmiş kadınların en fazla ekonomik sorunlar yaşadıkları, bunu sırasıyla manevi sorunlar, psikolojik sorunlar, çocuğun bakım sorunları ve sosyal dışlanma sorunlarının takip ettiği bulunmuştur.

Eşi vefat etmiş kadınların çocuklarının % 22.8'inde sağlık sorunu görüldüğü, % 17.5'inde bağımlılık durumuna rastlandığı, babanın kaybindan sonra çocukların yarısından fazlasının davranışlarında değişim olduğu, % 36'sının okul başarı durumlarının düştüğü, ancak çocukların çoğunun arkadaş çevrelerinde bir değişim olmadığı tespit edilmiştir.

Araştırmanın bulguları doğrultusunda aşağıdaki öneriler getirilebilir ve bu kapsamda çözüm önerileri şu şekilde ifade edilebilir.

- ✓ Feminist yaklaşım temelinde katılımcıların eğitim seviyelerinin artırılması, çeşitli kurslara yönlendirilmesi, mesleği eğitimler verilmesi, eşi vefat etmiş kadınlarda eğitim sorununun çözümü için atılacak adımlardandır.
- ✓ Katılımcıların sağlık sorunlarının çözümünde erken takip sistemlerinin oluşturulması, sosyal güvencelerinin takibinin yapılması ve hastalandıklarında bir sağlık kurumuna yönlendirilmeleri büyük önem taşımaktadır.
- ✓ Eşi vefat etmiş kadınların yaşadıkları yas süreci ve bununla ilişkili durumlarda başatma mekanizmaları geliştirmeleri teşvik edilebilir. Kadınlarda bağımlılık sorununun çözülmesi için de çeşitli kurumlarla işbirliği içinde tıbbi ve psikososyal tedavi ve yöntemler uygulanabilir.
- ✓ Madde bağımlısı çocuğa yönelik kapsayıcı tedavi ve yaklaşımlar ailenin yükünü hafifletebilir.
- ✓ Eşi vefat etmiş kadınların bir bölümünün çocuklarının okullarını ziyaret etmeme sebepleri öğrenilebilir, çocuklarının durumu ve başarıları ile ilgilenmeleri teşvik edilebilir.
- ✓ Eşi vefat etmiş kadınlarda aile ve yakın çevre desteğinin eksikliğinin giderilmesi üzerinde durulmalıdır. Kadınların psikolojik destek alması da süreci daha iyi geçirmelerini sağlayabilecektir.
- ✓ Eşi vefat etmiş kadınların çocukların davranış sorunları çeşitli kuramlar ve yaklaşımlar (bilişsel yaklaşım, davranışçı yaklaşım, psikodinamik yaklaşım, sistem yaklaşımı, ekolojik yaklaşım) açısından ele alınmalı ve çocukların bu süreci daha kolay atlatabileceği ve davranışlarını düzeltebileceği müdahale planları ortaya koyulmalıdır. Ayrıca, eşi vefat etmiş kadınların çocukları ile grup çalışmaları yürütülebilir.
- ✓ Okul aile işbirliği oldukça önemlidir ve meslek elemanları olarak sosyal hizmet uzmanlarının ve diğer profesyonellerin çocuğun okul durumlarını takip etmeleri, öğretmenleri ile konuşmaları, aileyi

de sürecin içine katmaları, çocuğun toparlanmasına katkı sağlamaları yapılacak müdahaleler arasında değerlendirilebilir.

- ✓ Eşi vefat etmiş kadınların sosyal yaşama ilişkin sorunlarının üstesinden gelebilmeleri için benlik algılarına yönelik çalışmalar yapılmalı ve özgüvenlerini geliştirici alıştırıcılar gerçekleştirilmelidir.
- ✓ Ekonomik sorunlar yaşayan kadınlar için çeşitli yardımların yapılması ve onlara çeşitli iş kollarının kazandırılması atılacak önemli adımlardandır.
- ✓ Manevi sorunlar yaşayan kadınlara yönelik feminist yaklaşım, güçlendirme yaklaşımı ve yaşantısal/insancıl/varoluşçu paradigma temelinde uygulamalar gerçekleştirilmelidir.
- ✓ Psikolojik sorun yaşayan katılımcılara yönelik ekip çalışması içinde psikolojik yardım, destek, terapi ve hizmetler gerçekleştirilmelidir.
- ✓ Çocuklarının bakımında sorun yaşayan katılımcılar için kreş hizmetlerinin uygun hale getirilmesi önemlidir.
- ✓ Eşi vefat etmiş kadınların yaşadıkları sosyal dışlanma sorunlarına yönelik feminist yaklaşım kapsamında toplumsal cinsiyet bakış açısı irdelenmeli ve farkındalık artırıcı çalışmalar gerçekleştirilmelidir.

KAYNAKLAR

Acar, H. (2001). Tek Ebeveynli Ailelere Yönelik Feminist Sosyal Hizmet Müdahalesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 12 (3): 13-25.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) (2015). 2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu. <http://sgb.aile.gov.tr/data/56d4636d369dc56f90d98bad/2015%20Y%C4%B1%C4%B1%20Bakan%C4%B1k%20C4%B0dare%20Faaliyet%20Raporu.pdf>.

Aydiner Boylu, A. (2014). Tek Ebeveynli Ailelerde Finansal Sıkıntı ve Fonksiyonlar Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32 (1): 55-72.

Aydiner Boylu, A. ve Öztop, H. (2013). Tek Ebeveynli Aileler: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Sosyoekonomi*, 1: 207-220.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (2012). http://www.aile.gov.tr/data/5404eb05369dc3119090f853/genelge_06.pdf.

Baki, A. ve Gökçek, T. (2012). Karma Yöntem Araştırmalarına Genel Bir Bakış. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (42): 1-21.

Bennett, K. M. (1997). A Longitudinal Study of Wellbeing in Widowed Women. *International Journal of Geriatric Psychiatry*, 12: 61-66.

Brannen, J. (2005). Mixing Methods: The Entry of Qualitative and Quantitative Approaches into The Research Process. *The International Journal of Social Research Methodology*, 8 (3): 173-185.

Burkhauser, R. V., Holden, K. C., Myers, D. A. (1971). Measuring the Well-Being of Older Women: The Transition from Wife to Widow. Retrieved from <http://www.irp.wisc.edu/publications/focus/pdfs/foc93d.pdf>.

Buz, S. (2009). Feminist Sosyal Hizmet Uygulaması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20 (1): 53-65.

Cairney, J., M. Boyle, D.R. Offord, Y. Racine (2003). Stress, Social Support and Depression in Single and Married Mothers. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 38: 442-449.

Carr, D. (2004). The Desire to Date and Remarry Among Older Widows and Widowers. *Journal of Marriage and Family*, 66: 1051-1068.

Chen, J. H., Bierhals, A. J., Prigerson, H. G., Kasl, S. V., Mazure, C. M., & Jacobs, S. (1999). Gender Differences in the Effects of Bereavement-related Psychological Distress in Health Outcomes. *Psychological Medicine*, 29: 367-380.

Chen, M. ve Dreze, J. (2009). Recent Research on Widows in India: Workshop and Conference Report. *Economic and Political Weekly*, 30 (39): 2435-2450.

Dominelli, L. (2002). *Feminist Social Work Theory and Practice*. New York: Palgrave.

DuBois, B.L. ve Miley, K. K. (2005). *Social Work: An Empowering Profession*. Boston: Ally and Bacon Publishing.

- Eboiyehi, F. A. (2013). Elderly Widows and Poverty: Empirical Evidence from Rural Nigeria. *The Journal of International Social Research*, 6 (26): 182-198.
- Feyzioğlu, S. ve Kuşçuoğlu, C. (2011). Tek Ebeveynli Aileler. *Aile ve Toplum*, 12 (7): 97-110.
- Sandra Y. (2008). How Older Women Can Shield Themselves from Poverty. Population Reference Bureau. Retrieved from <http://www.prb.org/Journalists/Webcasts/2008/olderwomen.aspx>.
- Temple, M. T., Fillmore, K. M., Hartka, E., Johnstone, B., Leino, E. V., & Motoyoshi, M. (1991). A Meta-Analysis of Change in Marital and Employment Status As Predictors of Alcohol Consumption on a Typical Occasion. *British Journal of the Addictions*, 86: 1269–1281.
- Umberson, D. (1992). Gender, Marital Status and the Social Control Of Health Behavior. *Social Science and Medicine*, 34: 907–917.
- United Nations (2000). *Widowhood: Invisible women, Secluded or Excluded*. UN Division for the Advancement of Women Department Affairs Publications.
- United Nations General Assembly, (2008). *Poll: Across The World Many See Discrimination Against Widows and Divorced Women*. <http://www.worldpublicopinion.org>.
- Wilcox, S., Aragaki, A., Mouton, C.P., Evenson, K.R., Wassetheil-Smoller, S. ve Loevinger, B. L. (2003). The Effects of Widowhood on Physical and Mental Health, Health Behaviors, and Health Outcomes: The Women's Health Initiative. *Health Psychology*, 22 (5): 513-522.
- <http://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/sosyal-yardim-programlarimiz/esi-vefat-etmis-kadinlara-yonelik-duzenli-nakdi-yardim-programi>